

Kultúra a národ v politickom myslení Svetozára Hurbana Vajanského

Analýza ich vzťahu vo vybraných článkoch Národných novín

MARCEL MARTINKOVIČ

Kľúčové slová: národ, kultúra, primordializmus, jazyk, literatúra, politika, Národné noviny

Politické myslenie Svetozára Hurbana Vajanského¹ je v slovenskom národnom hnutí viditeľným propagátorom a nositeľom idey o prirodzenej existencii národov v dejinách. Táto štúdia bude vychádzať zo skúmania článkov a statí, ktoré Vajanský publikoval v *Národných novinách* ako primárnom komunikačnom prostriedku martinského politického centra so širokou verejnosťou. Cieľom predkladanej štúdie je priblížiť Vajanského reflexie vzťahu kultúry a politiky, ľudu a národnej inteligencie v programe jeho národnej ideológie. Východiskový filozoficko-právny princíp politického myslenia S. H. Vajanského sa stáva, v súlade s vtedajšou slovenskou spisbou a dominujúcimi politickými úvahami o spôsobe národnej emancipácie, prirodzenoprávnou koncepciou.² Tento prístup k realizácii národnej rovnoprávnosti odvíjal svoju legitimitu v druhej polovici 19. storočia od významu *Memoranda národa slovenského* (1861). V štruktúre Vajanského politických úvah je existencia národa v dejinách vyjadrená prostredníctvom primordialistickej koncepcie³, ktorá tvorí podstatnú ideologickú bázu jeho úvah o národných právach. Vnímanie

---

¹ V texte budeme používať aj pseudonym Vajanský, ktorým Svetozár Hurban často podpisoval svoje články. Pri textoch, ktoré nie sú v *Národných novinách* podpísané, sme pri Vajanského autorstve vychádzali z práce RIZNER, Ludovít. *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*. Diel 2: G – K. Martin : Matica slovenská – Matičná správa, 1931. Bibliografické údaje budú v týchto prípadoch doplnené odkazom na Riznerovu prácu, ktorá bola prameňom pre určenie autorstva citovaných textov.

² K transformácii obhajoby národných práv z historickoprávnej, dejinnej argumentácie na prirodzenoprávnou v slovenskom politickom diskurze pozri HOLLÝ, Karol. *Historická narácia ako politický program. Analýza obrazov minulosti v programových textoch slovenského národného hnutia z rokov 1848 a 1861*.

In *Forum Historie*, 2009, roč. 3, č. 2/2009 [online]. http://forumhistoriae.sk/FH2_2009/texty_2_2009/holly.pdf

³ Primordializmus reflektujeme ako „prístup k uvažovaniu o ‚národoch‘ ako o prirodzených a samozrejmych ľudských kolektívach jestvujúcich odkedy existujú zložitejšie štruktúry sociálnej organizácie ľudských spoločností [...]“, t. j. podľa primordialistických koncepcií národy jestvujú, prinajmenšom odkedy existujú písomné záznamy. VÖRÖS, László. *Analytická historiografia versus národné dejiny : Národ ako sociálna reprezentácia*. Pisa : Plus – Pisa University Press, 2010, s. 76. Porovnaj GELLNER, Ernest. *Nacionalizmus*. Brno : CDK, 2003, s. 19-23.

národa ako prirodzenej kolektivity v dejinách je v jeho prípade doplnené Herderovou myšlienkou, že ľudová kultúra vyjadruje bazálne národné hodnoty, symboly a nasledovateľné vzory. Dôkazy o prirodzenoprávnej konceptualizácii dejín Slovákov a ich národnej individuálnosti nachádzame v politických úvahách Svetozára Hurbana Vajanského najmä v tých statiach jeho širokej publicistickej činnosti, kde slovensky hovoriaci ľud reflektuje ako subjekt realizujúci národné „svojstvo“ v procese rozvoja spoločnosti. Konceptia ľudového národa vychádza v diskurze slovenských národovcov z Kollárovhovho a neskôr Štúrovho náhľadu na ľudovú kultúru, ktorý je typický tým, že ju esencionalizuje a ľud vníma ako podstatnú, východiskovú entitu formovania národnej osobitosti. Tento filozoficko-politický koncept má svoj myšlienkový zdroj v Herderovom idealizujúcom náhľade na ľudovú kultúru a jej prejavy. Jazyk ľudu je už u J. G. Herdera reflektovaný ako organická a bazálna súčasť kolektívnej existencie, vytvárajúca, ale aj umožňujúca poznať ducha, kultúru a hodnoty jednotlivých národov.⁴ Vo Vajanského prístupe je formulovaná téza, že kvalita a objektívne existujúca esencia národnej osobitosti bola v kultúre slovenského ľudu zatiaľ len latentne prítomná a nevedomelá. Tento romantický prístup vychádza z predstavy dejinného a civilizačného progresivizmu, ktorý sa prejavuje v rozvoji kultúrnej mnohotvárnosti ľudstva. Táto skutočnosť sa v dejinách zviditeľňuje spoločenským vývojom smerujúcim k osvojeniu si vyšších ľudských kvalít, pričom súčasne vytváral v jeho optike priestor na formujúcu činnosť národne uvedomelej inteligencie. Táto paradigma vychádzajúca z tradície nemeckej klasickej filozofie, v ktorej sa aktivita národnej elity stáva kľúčovým faktorom determinujúcim politický a kultúrny rozvoj národnej existencie, je viditeľná aj v myslení Svetozára Hurbana Vajanského. Dôvodom, prečo v kontexte Vajanského národnobuditeľských úvah dominuje primordialistický prístup k národnej existencii, je najmä skutočnosť, že toto hľadisko patrilo na prelome 19. a 20. storočia medzi najrozšírenejšie odborné, ale aj ideologicky propagované prístupy k legitimizácii národných práv.⁵ Hlavným zdrojom pri úsilí legalizovať ich bol prirodzenoprávny koncept, podľa ktorého každý národ má právo na slobodný rozvoj svojej kultúrnej osobitosti. Z tohto dôvodu sa národnoemancipačná činnosť inteligencie mala koncentrovať najmä na zabezpečenie práva na vzdelávanie ľudu v materinskom jazyku ako základného predpokladu rozvoja následnej politickej činnosti a národnej inštitucionalizácie. Tematizácia primordialistickej koncepcie národov v slovenskom politickom diskurze sa pritom často opierala o predstavu, že obhajoba ich historickej existencie bude dostatočnou podmienkou zákonného garantovania rozvoja národnej

---

⁴ Bližšie k vplyvu Herderovho myslenia na tvorbu romantických predstáv, ktoré artikulujú jazyk a ľudovú kultúru so špecifickými tradíciami ako základ dejinného pokroku na báze princípov ľudskej univerzality a kultúrnej plurality, pozri THIERSSOVÁ, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Brno : CDK, 2007, s. 30-38.

⁵ Viac pozri HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Slon, 1999, s. 17-20.

identity. A keďže národy sú prirodzené spoločenské society, aj ich práva by sa mali podľa Vajanského reflektovať ako dané a z tohto dôvodu univerzálne. Politická požiadavka uznania národnej rovnoprávnosti v Uhorsku (v zmysle štátom zabezpečovaných rovnakých možností, napr. na vzdelávanie v materinskom jazyku, jeho používanie v administratívnom styku, v samospráve, na súdoch atď.) je preto reflektovaná ako oprávnená. Jej realizáciu zároveň chápe ako efektívnejší prostriedok inštitucionalizácie národnej existencie Slovákov oproti gradualistickej, liberálnej koncepcii zdôrazňujúcej individualistický, občiansky prístup v národnoemancipačnom procese.⁶

Ak sa vrátíme k východiskovým tézám Vajanského „národobuditeľských“ úvah zistíme, že za hlavnú príčinu nízkej miery národného povedomia ľudu, súčasne zlého sociálnopolitického postavenia Slovákov a ich neefektívnej verejnej aktivity označuje nevzdelanosť a masovú nevedomosť o vlastných kultúrnych hodnotách.⁷ Tieto faktory spolu s neexistenciou vedomia kultúrnej spolupatričnosti, prejavujúcej sa v každodennom rozhodovaní jednotlivcov, následne reflektoval ako dôvody širokej rezignácie ľudu na verejnú aktivitu. Táto vtedajšia realita sa vo Vajanského myslení následne prejavovala tým spôsobom, že v ňom nachádzame náznaky ambivalentného hodnotenia ľudu vzhľadom na jeho konečnú poddajnosť ako objektu politických rozhodnutí. Okrem jeho idealizácie sa tak pri tematizácii pozitívnych vlastností ľudu ako esencií národnej existencie môžeme u Vajanského občasne stretnúť aj so zviditeľňovaním jeho nedostatkov. Konkrétne v jeho neschopnosti vzdorovať mocenskému tlaku zo strany dominantných aktérov politického života. Úloha slovenskej inteligencie mu bola z tohto dôvodu jasná: vytvoriť alternatívu voči politickému pôsobeniu odnárodňujúcich politických elít⁸ a prostredníctvom nej spropagovať kvality slovenskej kultúry ako dôležitej ideologickej paradigmy a zároveň nevyhnutného predpokladu na vytvorenie lojálnosti k národnému spoločenstvu. *„Národná hrdosť pozostáva v povedomí svojstva v cenení svojej samobytnosti. Uctí si cudzie, keď zostáva vo svojom právnom kruhu, svoje si ale oceňuj najvyššou cenou a bráň jeho právny kruh. [...] My niest' máme jazyk svoj i ta na fotely druhotriednych čakalní... Pre mimouhorský svet zdaly by sa tieto požiadavky smiešnymi. [...] No u nás v Uhorsku panuje terrorismus spoločenský, čo poukazuje na pseudo-vzdelanosť našej tak zvanej ,inteligencie'. [...] U nás po slovensky hovoriť, znamená bojovať. [...] A či má chudák ubiedený sedliačik brániť dôstojnosť slovenského jazyka? Nie, to nie je povinnosťou jeho, on nám ho zachoval,*

⁶ PICHLER, Tibor. Slovenské politické myslenie v 19. storočí – kľúčové problémy. In *Filozofia*, 2002, roč. 57, č. 1, s. 15-20. Vo filozoficko-právnom kontexte porovnaj RUSNÁK, Peter. The Value of Justice and Singularity in the Human Rights Theory. In MOŇ, Ryszard – KOBYLÍŃSKI, Andrzej. (eds.): *Human Rights and the World of Values*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2011, s. 159-171.

⁷ V tomto kontexte už J. G. Herder zdôrazňoval význam vzdelancov. Porovnaj: THIERSSOVÁ 2007, s. 32-33.

⁸ Do tejto kategórie zahŕňal Vajanský najmä predstaviteľov snemovných maďarských politických strán zastávajúcich štátne funkcie a predstaviteľov politicky nominovanej štátnej administratívy.

*daroval nám mnohých synov svojich a nesie ťarchy nášho bezsilia! To dost; my povedomá, vzdelaná vrstva máme niest' jazyk slovenský všade so sebou a vydobyť mu právo občianske! [...] Konečne nenie každý povolaný k večnému boju. No každý človek povolaný je, aby zastal svoju osobnú dôstojnosť a ňou zastane i vec. [...] My sme stali sa mandatarmi národa duchovnými, na nás je hrdými byť na reč otcov svojich! [...] A medzi slavianskymi jazykmi zaujíma slovenčina znamenité, popredné miesto! [...] Ale hrdí sme, že patríme k Slovenstvu a Slavianstvu... [...] Hrdosť táto je potrebným prídavkom nášho patriotizmu. My môžeme byť hrdí! Hrdí na čistotu svojich ideí, zámerov a vysokých cieľov, na útrapy svojich mučedníkov, ktorí radi mreli a mrú za svoj národ, na genia našich buditeľov, ktorí z mrtvej massy vyviedli myšlienku.*⁹ Prezentácia rôznych foriem vlastnej kultúry mala prostredníctvom zdôrazňovania jazykovej individuálnosti okrem iného prispieť k národnému uvedomeniu ľudu, jeho duchovnému vmachu, resp., povedané jazykom reprezentanta národného primordializmu, k jeho prebudeniu zo spánku. V tomto nachádza Vajanský podstatu a význam práce vzdelancov, ktorí tým, že sú predstaviteľmi historického rozvoja národnej existencie do kvalitatívne vyššej formy, majú v dejinách plniť základnú národnobuditeľskú úlohu. Tento koncept vnímania národnej substancie ako implicitne prítomnej v dejinách, ktorá čaká na vedomé spredmetnenie v uvedomelej činnosti inteligencie, je v praktickej politike súčasťou šírenia národných mýtov, ktoré zohrávajú konštitutívnu a mobilizujúcu úlohu pri absencii spoločného historického povedomia. V rámci „národnobuditeľskej“ činnosti Slovákov považuje Vajanský túto etapu vo vývoji národného povedomia za kľúčovú, keďže v mentalite ľudu dominovala podľa neho predstava o vlastnej kolektívnej menejcennosti. Za jej hlavný zdroj považoval vtedajší politický diskurz, v ktorom sa zo strany najmä maďarských politikov utilitárne propagoval názor o neexistencii historicko-politickej individuálnosti Slovákov. Vajanský tento prístup odvádzajúci uznanie práv Slovákov ako národa v Rakúsko-Uhorsku od historickoprávnej argumentácie odmietal. Z jeho pohľadu na históriu bolo zdôrazňovanie absencie kontinuálnosti národných dejín Slovákov nástrojom na udržanie mocenského status quo, resp. nadvlády maďarských a nemeckých elít. Z tohto dôvodu pokladal za efektívnejší prístup k „prebúdzaniu“ národného povedomia ľudu

---

⁹ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.]]. O národnej hrdosti II. In *Národné noviny*, 12. augusta 1882, roč. 13, č. 94. V obdobnom súvisi uvedomovania si významu národnej individuálnosti poznamenáva: „Odsudzujeme pýchu vo všetkých formách, no chválime istý stupeň hrdosti osobnej i národnej. Hnusné je robenie zo seba modly, idolatria samého seba. [...] No povedzme si pravdu, nám neškodilo by viacej národnej hrdosti! Veľa ráz znižujeme sa pred svetom k vôli sladkému mieru, a v chabej ústupčivosti hrešíme často proti ideám. [...] Vzdelaný človek hovorí jasno, ticho, moduluje hlas [...] drží sa skromne. V inšom je onná chválitobná hrdosť. V tichom chovaní sa, pevnom vystúpení, a nezadávaní svojich práv. My ďaleko preháňame skromnosť. Nie to onná Chomiakovská skromnosť, svätá a velebná, ale skromnosť, ktorá hraničí úzko so slabosťou a chabosťou. [...] Jak škodí nám ona pred svetom, a obťažuje náš vývin. [...] K hrdinstvu nikoho nezaviažeš. No zo spoločnosti žiaden slúžny, ani žiaden nadžupan právo a moci nemá vyhnat' jazyk náš, jestli len sami seba ctíme. No my nectíme sami seba! [...] My ukrývame jazyk náš vo verejnom spoločenskom živote! [...] Tu protiváha pýchy.“ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.]]. O národnej hrdosti I. In *Národné noviny*, 10. augusta 1882, roč. 13, č. 93.

taký politický program, ktorý nebude výrazne limitovaný diskurzom o význame historického práva a existencii historicko-politickej individuality Slovenska.¹⁰

Politická dimenzia kultúry v činnosti národnej elity

Z tohto dôvodu nachádzame v kontexte výskumu Vajanského publicistiky v súvislosti s prirodzenoprávnou konceptualizáciou národných práv (právo na vyššie vzdelanie v materinskom jazyku, používanie jazyka v úradnom styku, zabezpečenie národnej reprezentácie na snemovnej úrovni) často aplikovanú národnobuditeľskú terminológiu a apologetické konštatovania o civilizačnom význame vlastnej národnej individuálnosti v rámci programovej idealizácie Slovanstva.¹¹ Napríklad v stati *Malichernosť* v spojitosti s činnosťou inteligencie v tejto korelácii pripomína: „*Slovenské znovuzrodenie, celý duchovný pohyb zvířený v národe, mal široké základy. Mohutnými črtami kreslili vysoko nadaní mužovia skizzu budúcej slovenskej kultúry, od slova k činu bol malý krok. Slovenský kmen plodil duchovných obrov, ktorých vehlas rozšíril sa svetom. Meno Šafárika patrí do svetového pantheonu: on z pustej tmy vykúzlil blesky, osvetľujúce históriu veľikého arského plemena, ktoré pred ním nemalo pragmatickej histórie – Kollár [...] stal sa historiografom budúcnosti. Duch Ľudovíta Štúra prenikol ďaleko za hranice slovenskej vlasti, a budiac svoj národ, zobudil i väčšie massy. Myšlienka slovenská pôvodná a svieža, stala sa zaujímavou a sympatickou a síce vo väčšej miere, než by sa to mohlo očakávať vzhľadom na malý počet a politickú bezvládnosť slovenského národa [...] Veľké slová, obrovská fantasia, temné filozofovanie zle vyníma sa pri praktickej malichernosti, ktorá je matkou osobničkárskych pletích, smiešneho zápolenia, pohodlného živorenia... [...] My potomkovia Šafárikov, Kollárov a Štúrov nemali by sme klesať do nízkosti všedných klepov, do malicherných pletích osobných, ale voždy pred očima mať vysoký cieľ svoj národný! Na pokynutie kryštálo-jasnej slovenskej idey národnej, voždy nech zamlkne svár, sebeckosť a klebeta a iba zdravá kritika verejných činiteľov [...] nech má právo prerieť.*“¹² Aj v tomto texte sa prejavuje Vajanského tendencia k presadzovaniu politickej uniformity v rámci národnoemancipačného procesu. Národná existencia je chápaná ako duchovný atribút,

¹⁰ Bližšie k náhľadom na historicko-politickú individuálnosť (ďalej HPI) Slovenska v dobovom diskurze, do ktorého sa zapojil zo slovenských vzdelancov aj Jozef Hložanský so svojou zemskou koncepciou HPI a František V. Sasinek so svojou korunnou koncepciou HPI, pozri: MACHO, Peter. Koncepcia historicko-politickej individuality Slovenska v kontexte štátoprávnych hnutí národov habsburskej monarchie v 60. rokoch 19. storočia. In *Historické štúdie*, 1994, roč. 35, s. 23-48. V tomto kontexte pozri HOLLÝ, Karol. Negácia udalostnej histórie a historický optimizmus: historická ideológia Svetozára Hurbana Vajanského (1881 – 1897). In *Historický časopis*, 2009, roč. 57, č. 2, s. 243-269; KAČÍREK, Ľuboš. Matúš Čák - Trenčiansky – posledný slovenský bán? Narodno-historické názory Jozefa Hložanskeho v národotvornom myslení 60. a 70. rokov 19. storočia. In PEKAROVIČOVÁ, Jana – VOJTECH, Miloslav. (eds.): *Studia Academica Slovaca 42*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 2013, s. 285-300.

¹¹ Viac pozri MARTINKOVIČ, Marcel. Historicistická koncepcia Slovanstva v politickom myslení S. H. Vajanského. In *Filozofia*, 2011, roč. 66, č.10, s. 1013-1023.

¹² [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)]. Malichernosť. In *Národné noviny*, 6. februára 1883, roč. 14, č. 15.

z ktorého vyplýva aj dôležitosť zachovávanía národnej jednoty, ako aj prirodzené právo na kultúrnu individuálnosť. Tá je chápaná ako prirodzený a pozitívny aspekt spoločenského vývoja v dejinách. V takomto význame je formulovaný aj článok *Slovenská zástava*. V ňom Vajanský približuje svoje vnímanie zavŕšenia národnej existencie v dejinách, ktoré je však rozdielne oproti konečnému Štúrovmu prístupu. Táto diferenciacia sa prejavuje najmä v poslednom ucelenom diele Ľudovíta Štúra *Slovanstvo a svet budúcnosti*¹³, kde v konečnom dôsledku filozoficky pripúšťa možnosť vzdania sa svojej národnej osobitosti a artikuluje optimistický dejinný záver, že východiskom z neutešenej politicko-kultúrnej situácie slovenského národa je zastrešenie jej existencie pod ruským štátom, ruskou kultúrou a kuratelou pravoslávnej cirkvi.¹⁴ Vajanský oproti tomu zdôrazňuje koncept slovanskej vzájomnosti vychádzajúci z pôvodnej kollárovskej interpretácie, ktorá nie je formovaná na úkor slovenskej národnej osobitosti, ale ako jej doplnok. V tejto súvislosti tiež formuluje záver, že národ ako entita predchádza štát a má väčšiu hodnotu, keďže štát mu má najmä slúžiť ako prostriedok pri napĺňaní jeho požiadaviek. „*Národnosť slovenská, jazyk slovenský, vývin slovenskej vzdelanosti, vrchné práva slovenskosti na slovenskom území nezadáme do posledného krajíčka, ani prosit' sa nikomu nebudeme, aby ich uznal. Daroval nám jich Bóh, uznalo ľudské i božské právo. My neprosíme, my žiadame. My legálne, skromne, no vytrvale žiadame uskutočnenie, do života uvedenie prirodzených slovenských práv. [...] My nemôžeme za to, že táto zástava je slovenská. My sme nesostavili ústroj slovenskej národnosti: my našli ho hotový, keď hlavy naše počaly myslieť a srdcia naše cítiť.*“¹⁵ Práca národnej elity sa tak podľa Vajanského mala koncentrovať na rozvoj kultúrnej esencie v rovine kultivácie tradícií, mravov a kultúrnych prejavov ľudu. Tie mali spätne v jeho vízii vytvárať predpoklady na efektívnejšiu propagáciu národnoemancipačného programu medzi ľuďom v rámci kultúrno-politickej, osvetovej činnosti. Aj v posledne zmienenej stati Vajanský nabáda k intenzívnejšej praktickej činnosti a verejnej aktivizácii národne uvedomelej inteligencie oproti „*temnému filozofovaniu a obrovskej fantázii.*“¹⁶ Táto perspektíva zdôrazňujúca praktickú orientáciu práce slovenských vzdelancov v prospech úspešného zavŕšenia legitimizácie kultúrnych a politických práv ľudu bola typická aj pre jeho otca Jozefa Miloslava Hurbana, ktorý bol ovplyvnený Fichteho filozofiou prakticismu, ale napríklad aj pre politickú alternatívu voči štúrovskej

¹³ ŠTÚR, Ľudovít. *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií 1993, s. 159-173.

¹⁴ Bližšie pozri napr. HAMADA, Milan. *Slovanstvo a svet budúcnosti v kontexte romantického slavianofilstva a mesianizmu*. In HREHOVÁ, Helena – RUSNÁK, Peter (eds.). *Acta Moralia Tyrnaviensia IV. Fenomén krásy v reflexii súčasného slovanského myslenia*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2011, s. 19-26.

¹⁵ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 170.)]. *Slovenská zástava*. In *Národné noviny*, 26. júna 1884, roč. 15, č. 74.

¹⁶ Tamže.

mladšej generácii, t. j. predstaviteľov Novej školy¹⁷. Ich program však ideovo čerpal aj z tradície anglosaského empirizmu, ktorý bol významným – prakticky pôsobiacim – moderátorom myšlienok nemeckého idealizmu.

Problém pomadžarčovania, politického marginalizovania slovenskej kultúry a jazyka, ako aj politický konflikt vychádzajúci zo skutočnosti jazykových rozdielov medzi centrálnymi a periférnymi elitami, prejavujúci sa aj v polemike ohľadom povahy štátnosti a šírky práv jednotlivých národných kolektív boli podľa Vajanského dôkazom rozporu medzi prirodzenosťou dejinného vývoja, Božím rozumom a mocenským zámerom centralisticky vládnuvich garnitúr. Iracionalita tohto konfliktu, ktorá je podľa Vajanského iniciovaná z centra, sa v konečnom dôsledku prejavovala v negatívnom verejnom vnímaní legitimacy štátnych inštitúcií, ktoré spätne limitovalo celkový rozvoj spoločnosti. Podstatou tohto problému bola podľa neho skutočnosť, že vládna politika bola založená na silových riešeniach a aplikácii filozoficky umelých, abstraktne zdôvodnených a exkluzívnych národných práv, odvodených od záujmov vládnuvich skupín. „*Je to politika Don Quixotská, k tomu nemravná, depravujúca i mocnú, panujúcu stránku. Politika táto môže mať účinok, keď ju tropí jedna politická stránka proti druhej, ku pr. whigi proti tory, konservatívci proti liberalcom... [...] Avšak jestli tieto prostriedky používajú všetky stránky jedného národa proti druhému národu, vtedy chytili sa do boja s prírodou, s Bohom, poriadkom, rozumom, a všetkým čo je človečenstvu svaté a drahocenné!*“¹⁸ Aj z tohto dôvodu projektoval víziu neúspechu národnej asimilácie Slovákov, keďže mocenskými prostriedkami sa „prirodzenosť“ národnej existencie môže len dočasne potlačiť, ale nie úplne zničiť.¹⁹ Zlepšenie národného povedomia ľudu tak podľa neho záleží na akulturačnej činnosti elít, ktorej súčasťou je propagácia dosiaľ neuvedomelých osobitostí a špecifik, rôznorodých foriem a prejavov slovenskej kultúry. V tomto bode sa Vajanský cez zdôrazňovanie myšlienky každodennej práce s ľuďom vracia späť aj k pôvodne štúrovskej evolučnej koncepcii národnoemancipačnej stratégie. Tá obdobne vychádzala z primordialistickej predstavy o národe ako historickej, kolektívnej individualite, ktorej rozvoj bol determinovaný úrovňou zlepšovania praktických schopností ľudu zapájať sa do verejného rozhodovania.²⁰ Národ je tak

¹⁷ KAČÍREK, Ľuboš. Prívrženci Novej školy slovenskej (1868 – 1875) v Budapešti a na Dolnej zemi. In KOVÁČOVÁ, Anna (ed.). *Identita, história a kultúra*. Budapešť – Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011, s. 88-121.

¹⁸ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 168.)]. V súžení sila II. Sila. In *Národné noviny*, 30. apríla 1881, roč. 12, č. 50.

¹⁹ „*Naša sila korení v zemi, v čiernej zemi; [...] Náš ľud nezabudne svoj pôvod, nikdá mu nevybije žiadne ,alászolgája‘ z hlavy jeho slovenský pôvod, jeho slovenské svedomie, jeho slovenské cítenie... [...] Naša prirodzená studnica sily je náš ľud, náš prostý dedinský, i vyšej stojací meštiansky ľud. [...] Opreť musíme sa na tento živel prirodzený, blízky, ktorý sa nám sám núka, sám nás hľadá! [...] Aj on prešiel cez školu boľastí tisíc násobných a zachoval sa nám, ktorí repraesentujeme jeho myseľ, vyjadrujeme jeho cit a výraz dávame jeho osobnosti. [...] Naše víťazstvo je práve tak isté jako dokonalé reálne a neomylné.*“ Tamže.

²⁰ K obdobnému konceptu praktickej práce s ľuďom, vychádzajúcemu z reálnych možností slovensky

celkom, subjektom dejín, ktorý zároveň integruje pod kuratelou národne uvedomelej elity všetkých jednotlivcov vyznačujúcich sa spoločným jazykom a kultúrnymi konvenciami. V stati *Práca medzi ľuďom* v tejto súvislosti pripomína, že inteligencia má byť iniciátorom a organizátorom hmotného aj kultúrneho života obce. Jej úloha má byť zameraná na zabezpečenie všeobecného spoločenského rozvoja prostredníctvom politického vzdelávania ľudu a paralelného rozvoja organizačných schopností jednotlivcov. „Pravá láska ale musí viesť ku skutkom. Práca medzi opusteným ľuďom je ťažká, zdanlivo nevďačná. [...] Ľud konečne verí iba skutkom. My vysoko vážime si slovo a nepodceňujeme jeho moc. No prízvuk slovu dodáva skutok.“²¹ Heslom vzdelancov by malo byť slúžiť a „mysleť vedieť nie len pre seba, ale i za druhých, za všeobecnosť! Státisíce, ba milióny hynú v obciach len preto, že povolání ľudia nevedeli lebo nechceli myslieť a činnými byť pre všeobecnosť! [...] Pripravujeme ľud slovom k týmto ťažkým operáciám! Starajme sa o ľudovú spisbu... [...] Ale nepovažujme spisbu za jedinú úlohu! Bez nej pravda ani krok, s ňou k činu, k užitočnej práci. Ved' to zaslúži ten náš dobrý, opustený ľud!“²² Ústredným motívom týchto úvah je vnímanie ich verejnej, politickej aktivity ako služby pre národ, pre celok, ktorý je z pohľadu dejín viac ako parciálne záujmy a práva jednotlivcov. Činnosť národne uvedomelej elity má byť podľa Vajanského zastrešená základným programovým cieľom národovcov – zlepšením sociálno-politického postavenia ľudu.²³

Význam literatúry a osvetovej spisby v národnoemancipačnej činnosti elity

Napriek požiadavke na rozmach všetkých foriem kultúrnych aktivít považuje S. H. Vajanský osvetovú spisbu a literárnu činnosť, podľa Herderovho vzoru, za východiskový atribút duchovného vývinu národa v dejinách. Dôvodom je tá skutočnosť, že ako mysliteľ prístupujúci k existencii národa z primordialistického stanoviska reflektoval prejavy vysokej kultúry, akými je spisba, beletria a poézia, v kontexte legitimizácie požiadaviek národnej existencie na základe „slovenskosti“ ako esencie národnej

---

hovoriaceho obyvateľstva a založenému na formovaní národného povedomia zdola, pomocou tlačového orgánu *Slovenských novín* a zakladania ďalších spriaznených organizácií, ako napríklad *Národno-demokratický spolok* a kníhtlačiareň *Minerva*, pozri KAČÍREK, Ľuboš. Slovenské noviny (1868 – 1875). In PORIEZOVÁ Miriam (ed.). *Studia Bibliographica Posoniensia 2011*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2011, s. 55-72.

²¹ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)]. Práca medzi ľuďom. In *Národné noviny*, 17. marca 1883, roč. 14, č. 32.

²² Tamže.

²³ Keďže článkov, kde Vajanský zdôrazňuje tento zámer, je veľké množstvo, spomenieme ešte aspoň stať s názvom *Spoločnosť I*. V nej však kriticky hodnotí vtedajšiu realitu viditeľnú na redukovanie aktivít vzdelancov, len na vybrané kultúrne aktivity: „V počiatku šesťdesiatych rokov počali i tu [na spoločenskom pozdvihnutí ľudu] pracovať. Práca táto bola roztratená, nesystematická. Ba až jednostranne konalo sa a koná sa až do dnes, len s tým rozdielom, že sa predtým konalo ačkoľvek jednostranne no na mnohých stranách – dnes taktiež jednostranne – no iba na málo miestach. [...] Tu treba povedomá organická činnosť. Teda nie len uspokojiť sa s divadlom.“ Viac pozri: [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)]. *Spoločnosť I*. In *Národné noviny*, 28. apríla 1883, roč. 14, č. 49.

bytnosti. Od tejto skutočnosti odvádza opodstatnenosť nároku zákonného uznania nielen kultúrnych, ale od nich sa odvíjajúcich kolektívnych politických práv Slovákov. Kultúra a všestranná osvetová činnosť vzdelancov je podľa S. H. Vajanského základným predpokladom úspešného zavŕšenia národnej inštitucionalizácie.²⁴ Skutočnosť životaschopnosti slovenskej kultúry je podľa neho na úrovni inteligencie dokladovateľná výsledkami jej duchovnej, kultúrnej činnosti, ktoré sú uznávané aj v medzinárodnom kontexte. Táto realita je však zároveň podľa neho v kontrastnom protiklade s národnou nevedomosťou slovenských ľudových vrstiev a tvorí ústredný problém zavŕšenia „národobuditeľského“ úsilia. Podľa Vajanského optimistickej dejinnej vízie, ktorá sa ideologicky opiera o prirodzenoprávnu koncepciu legitimizácie národných práv, sa dá problém národnej nevedomosti ľudu odstrániť iba za pomoci intenzívnejšej a prakticky zameranej činnosti národnej inteligencie. Jej konečným výsledkom má byť vertikálna národná integrácia na báze uvedomenia si kultúrnej individuálnosti a zvnútorňovania hodnoty o slovenskej kultúrnej vyspelosti. *„Slovenský národ, jako sme ho my už našli [národná inteligencia] nemal citu národnej spolupatričnosti, necítil sa byť individuum, osobnosťou. [...] Ilusie a fikcie sú časom dobré, no i reálna kritika je prospešnou, keď už nadišly časy práce a borby. Horniak, Dolniak, Trenčan, Turčan, Nitran, Oravec, ajhľa tieto partiellné pochopy zvučali voždy silno v slovenských ušiach, kdežto sumárne slovo Slováč stálo voždy na druhom stupni, jako nejaká pobočná vec. Nemýlme sa, tak bolo, a tak je ešte v massách viac menej zanedbaných. Ba čo viac, náš ľud mal živšie slavianske povedomie než slovenské. [...] Tento široký predcit slavianskej spolupatričnosti, ktorý treba u iných budiť umele a ideelne, drieme v našich massách. Nikde ale nenajdeme v autochtonnom ľude čistý pochop o osobitosti slovenského národa, napriek tomu, že je fakticky plným, skutočným národom. Bez inštinktivného citu*

²⁴„V spoločnosti radi ukazujeme svoje svetlejšie stránky. Ranami a biedou nik sa neide chlúbiť. [...] A práve preto stojí vec naša tak smutne v sociálnom živote. Veliká väčšina vidí peknotu a milotu v bežných, módných okasách – a tieto sú u nás nesvojské, tieto požičiava si úzky svet náš od iných. [...] Zakiaľ slovenskosť naša nebude interessantnou, duchovne záživnou, nemôžeme očakávať nové výdobytky i v kruhoch ináč nie celkom odrezaných od prírody. ‚Die kleine Zierden des Lebens‘ (malé okrasy života) váži si ich Goethe veľmi, a často neradi upúšťame od týchto ináč malých okrás, kdežto veľké ztraty nás nechávajú chladnými. My starať sa musíme o tieto okrasy života, jestli chceme preniknúť v spoločnosti. [...] Pravidelne vyvinutá spoločnosť želá si strojný jazyk, a tým jazykom písanú zaujímavú spisbu, ktorej čítanie nebolo by povinnosťou, ale radosťou a osviežením ducha. Želá si zjemnelé mravy, ušľachtilý spôsob obcovania, želá si trochu hudby, trochu spevu. Okrasy tieto zvyšujú život, hádžu naň pel poesie – povedzme, jestli je dovoleno, poesie praktickej. Pravda, že vysoko nad tieto okrasy kladieme veľiký, vážny boj za národnosť, seriousnu prácu ku blahu obci, kraju, vlasti a celého národa. [...] Jak volá genius slovenského národa – aby sme sa zaujali spoločnosti, aby sme ju tvorili, kde je, obživovali, privádzali k samej sebe! A tu pre vás úloha, slovenskí spisovatelia! Dávajte potravu [...] aby sa shromáždila spoločnosť, a neodišla namrzená a duchovne lačná. [...] Lebo sme presvedčení, že u nás predbežne iba spisba môže pripraviť elementy k slovenskej spoločnosti. No i praktický činitelia nech napomáhajú jej vývin. [...] Imponovať na pôde spoločenskej, znamená tol'ko, jako hladet' v ústrety politickému víťazstvu. A čo rozumieme my pod politickým víťazstvom, ktoré skôr neskôr musí prísť? Osvobodenie slovenského ľudu zpod materiálneho a duchovného tlaku. K tomuto cieľu má pracovať i spoločnosť tým, že stane sa ona slovenskou, ale nie dl'a povrchovej šaty, ale slovenskou duchovne a opravdove.“ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)]. Spoločnosť II. In *Národné noviny*, 1. mája 1883, roč. 14, č. 50.

*o tom, že je národ jedným telesom, na ceste učenia, vynaučovania, ideelného zobúdzania pravda ťažko je prísť k resultátom, inde daným prírodou. Preto chybí národnia hrdosť, neústupnosť a prízvukovanie národného bytu. [...] Toto kmenové nepovedomie, myslíme, je základnou príčinou našej ťažkej cesty. [...] Predbežne ale pripomíname jedno lekárstvo: čo sme zameškali jako národ už z jakýchkoľvek príčin, to musíme dohoniť a dohoníme všestrannou činnosťou, a najmä vplyvaním na ľud, aby prišiel k povedomiu, že pod Tatrami rozložený národ, je národ slovenský. [...] I skutkom treba dokázať slovenskosť a spolu blahodarné následky, plynúce z pridržania sa svojstva a vernosti k národnosti. My musíme dokázať faktami, že všetka mravná, hmotná i duchovná spása naša leží v zachovaní a vývine slovenskej národnosti.*²⁵ Uvedomovanie si národných špecifik, kultúrneho „svojstva“ vo forme ľudových prejavov je tak potrebné povýšiť z implicitného povedomia na cieľavedomé stotožnenie sa s hodnotami vlastnej kultúry. K tomu je potrebná práve aktivita inteligencie, ktorá prostredníctvom beletrie, poézie, divadelných predstavení, hudby uskutočňuje a reprezentuje národnú existenciu. Takto orientovaná práca národnej inteligencie umožňuje spätne vzdelávať ľudové vrstvy slovensky hovoriaceho obyvateľstva a zvyšovať jeho spoločné kolektívne povedomie o špecifikách vlastnej kultúrnej individuálnosti.

Významným prostriedkom formovania národnej identity je podľa Vajanského aj umelecká činnosť, a to najmä v tých prejavoch, v ktorých sa ľud stáva objektom akulturačných aktivít inteligencie. Svetozár Hurban v tomto kontexte dokonca formuluje stanovisko, že aspekt umeleckého zobrazenia ľudu cez vyjadrenie a reprezentáciu jeho spoločných znakov je vhodným doplnením prakticky orientovaných „národnobuditeľských“ aktivít. V nej sa ľud stáva pozitívne tematizovanou entitou pre spisovateľov a umelcov, pričom tento fakt je podľa neho viditeľný najmä v rámci kultúry slovanských národov, ktorých kultúrna emancipácia je súčasne predpokladom úspešného zavŕšenia procesu politickej inštitucionalizácie.

V tomto kontexte je zaujímavé sledovať, ako má rozmer nekritickej, ideologickej reflexie reality tendenciu zväčšovať sa v dobovom slovenskom národoveckom diskurze primerane k poklesu účinnej politickej aktivity slovenských vzdelancov. Táto skutočnosť sa prejavuje najmä v glorifikujúcich konštatovaniach o slovenskej a paralelne slovanskej kultúrnej výnimočnosti. „*Môžeme smelo tvrdiť, že slavianske literatúry, keď dozrievajú k samobytnosti, volia si za umelecký predmet ľud, tak že v tomto ohľade nemožno s nimi porovnať ani jednu neslaviansku. Ľud, ako objekt umenia, je slavianskym, posiaľ málo povšimnutým vynálezom a pevno veríme, že nemecký prírodopýtec ľudu Riehl, učil sa nevdojak od nás.* [...] *Ľud musí vyplňovať celú osnovu diela, on musí byť hlavným hrdinom. V Tolstého épose, ‚Vojna i mir‘, je ľud herosom. Gogol’ dušu ľudu našiel. Dostojevský*

---

²⁵ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)). Slovenské problémy. In *Národné noviny*, 12. júla 1883, roč. 14, č. 80.

v „Mrtvom dome“ odokryl ju ešte i v zlodejoch, Ostrovský ľud uviedol na scénu, Chomjakov uzákonil ľud vo filozofii, Lamánsky osvietil ho v jeho byte, Danilevský vykázal mu miesto v histórii a kultúre. [...] I u nás bol už dávno a stáva sa ľud vždy viac a viac hlavnou osobou.“²⁶ Ďalším dôvodom, prečo sa myšlienky idealizujúce ľud ako nevedomelého nositeľa národnej esencie úzko spájali najmä s verejnou aktivitou národnej inteligencie, bola aj absencia väčšej časti slovensky hovoriacej aristokracie a zemianstva v národnoemancipačnom hnutí.²⁷ V tejto spojitosti môžeme vo Vajanského príspevkoch v *Národných novinách* často nájsť formulácie spájajúce výhradne národne uvedomelú inteligenciu s úlohou postarať sa o uznanie národnej rovnoprávnosti a kultúrny, hospodársky a politický rozvoj slovensky hovoriacich ľudových vrstiev. V tejto súvislosti zároveň Vajanský často zovšeobecňuje a pripisuje ľudu výhradne pozitívne vlastnosti. Napríklad v stati *Vytrvajme* zdôrazňuje najmä trpezlivosť a vytrvalosť.²⁸

Zodpovednosť za nepriaznivý stav v kvalite verejnej činnosti slovensky hovoriaceho obyvateľstva a národného uvedomenia ľudu pripisuje predovšetkým neefektívnej činnosti národovcov a ich neschopnosti priblížiť sa potrebám a požiadavkám ľudu. Bez zmeny v spôsobe práce a najmä bez zlepšenia efektivity odhaduje, že bude národnoemancipačné hnutie Slovákov stále trpieť ťažkopádnosťou. „Náš hriech je, že pravda národného ducha neprenikla ešte tak hlboko, aby ona bola smerodajnou vo verejnom živote, aby sa náš slovenský cit, naše vysoké vyznanie rozprestrela až do najvyšších úradov spravujúcich ľud náš.“²⁹ Vajanský od ľudu neočakával v tomto štádiu

²⁶ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 177.)]. O ľude a pre ľud. In *Národné noviny*, 14. júla 1896, roč. 27, č. 155. V podobnom kontexte sú kultúrne a politické elity a ich činnosť reflektované ako nositelia rozvojového impulzu ľudu v množstve ďalších statí. Spomeňme napríklad Vajanského článok z počiatočného obdobia písania pre *Národné noviny*: [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 167.)]. Národná akcia. In *Národné noviny*, 7. 8. 1873, roč. 4, č. 93 alebo [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 168.)]. Poznávajme ľud náš! In *Národné noviny*, 21. februára 1880, roč. 11, č. 22.

²⁷ Nekontinuitnosť, resp. zlomový charakter vývoja slovenského politického myslenia sa dá zdokumentovať aj v tomto momente, keďže u Vajanského je viditeľný opätovný odklon od predchádzajúceho úsilia časti slovenských vzdelancov začleniť zemianstvo a aristokraciu do národnoemancipačného snaženia. Podrobnejšie pozri: KAČÍREK, Ľuboš. Pokusy Novej školy (1868 – 1875) o získanie šľachty pre národné hnutie. In KOVAČKA, Miloš – AUGUSTÍNOVÁ, Eva – MAČUHA, Maroš (eds.). *Zemianstvo na Slovensku v novoveku II.: Duchovná a hmotná kultúra*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2010, s. 225-242; K tomuto problému pozri aj DEMMEL, József : "Stav zemiansky národa slovenského". Uhorská šľachta slovenského pôvodu. In *Forum Historiae*, 2012, roč. 6, č. 2/2012. Dostupné na internete: <http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/79324/demmel.pdf>

²⁸ „Bôh neozbrojil slovenské srdce tvrdým citom, ktorý sa zakladá na národnom egoizme. [...] Človek chlebový je Slováčok. Chlebový, v tom dobrom smysle duševnej mäkkosti. [...] On uhýba sa jak elastická massa, pravda vďaka Hospodinu, len aby sa po prestátom tlaku zase narovnal na staré miesto. [...] Ale seriozno rečeno, o naše jestvovanie báb sa bola by veľká slabosť. Agrárny ľud náš zachoval slovenské slovo a slovenské meno, a my vstúpenci idey, my vajdeloti vysokej myšlienky upadať mali by sme do malomyselnosti!? Agrárny ľud svojou vytrvalosťou a trpezlivosťou zachoval nám slovenskú národnosť! Vráťme mu aspoň čiastočne jeho pôžičku!“ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 168.)]. *Vytrvajme!* In *Národné noviny*, 4. decembra 1880, roč. 11, č. 143.

²⁹ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 168.)]. Hriech na Uhriech. In *Národné noviny*, 23. novembra 1880, roč. 11, č. 138.

vývoja „národobuditeľskej“ činnosti vlastnú politickú aktivitu, keďže on bol dovedy výhradným nositeľom národnej individuality. V tejto spojitosti poznamenáva, že postačí, ak sa nebude vzdávať svojej jazykovej osobitosti a kultúrnych prejavov s ňou spojených, ktoré tvoria argumentačnú bázu na verejnú a politickú činnosť národne uvedomelej elity.³⁰

Na druhej strane v tejto súvislosti pripomína, že zanedbanie povedomia o kvalite vlastnej kultúry ako kľúčového znaku a prostriedku rozvoja národnej individuálnosti je najväčším nedostatkom ľudu. Vajanský tento rozpor v hodnotení ľudu vyjadril v konštatovaní, že slovenský národ „*pri svojej chválitebnej národnej húževnatosti, ktorou zachoval svoj jazyk pri čistote, tmer obdiv, ba úžas budiacej u znateľov a filologov od Beliusa až po Pastrnka, ktorou zachoval povest', i pieseň, i mrav, ba rozpomienku na prehistorický byt, bol by tak zábudlivý a netečný stavať historické pamätníky svojho žitia, materiu, jadro, esenciu národnosti zachoval, ale nedal im umeleckú viditeľnú formu. Áno, moje hlboké presvedčenie je, že národu nášmu chýbal cit pre umenie, pre umelecké znázornenie a zachránenie svojho bytu. Teda nie nehistorickosť, ako sme si mysleli [...] ale umeleckého citu, umeleckej tvorivosti nebolo. [...] Národ náš mal len prvky, len materiály umenia, ale sám ho nevyvinul. [...] Či tak, alebo nie, faktum je, že národ náš nevypracoval sám v sebe povedomú národnosť, ale zachovajúc k tomu všetky prvky, čakal, až národnosť príjde k nemu z von, až mu bude vštípená učením, slovom, alebo faktom vznešeným. On čakal, trpezlivo, nepovedome, vzbudenie immanentnej sily, v ňom driemajúcej.*“³¹ V tejto stati sa tak opäť, najmä prostredníctvom použitých pojmov, zviditeľňuje Vajanského primordialistické stanovisko, keď artikuluje existenciu skrytého („spiaceho“) národného povedomia, ktoré čaká na plnohodnotné umelecké a politické uskutočnenie. To je úloha pre národne uvedomelých vzdelancov a inteligenciu, ktorá tvorí podstatu národnoemancipačného pohybu smerom k rozvoju a propagovaniu národnej osobitosti. V zmienenej programovej stati, ktorá komplexne obsiahla Vajanského prístup k národnoemancipačnému úsiliu v súvislosti s významom inteligencie pre národný rozvoj, okrem iného pripomína: „*My sme obetovanci ducha. Vniesť do massy vlastnosti, ktoré ona nemá, bolo by bláznovské počínanie, ale zobudiť, vyvinúť tie vlastnosti, ktoré tá rodná massa má, ale len latentne, je smrteľnou povinnosťou. [...] My sme v národe našom novotvorbou, no z neho vyšlou. My nie sme politickou stránkou, my sme národom, pars pro toto, tak ako sa povie hlava, miesto celý človek.*“³²

³⁰ „*Že jestvujeme, musíme myslieť, konať, robiť sa platnými. Náš človek nemusí preísť? Cez úzke brány vied, aby sa stal celým, úplným národovcom. On len jedno potrebuje: pozrieť sa na seba, a byť sám sebe verným. [...] Náš program v zásade jednoduchý. [...] Som Slováč, jako taký hovorím svoju slovenskú reč mám svoje slovenské zvyky, obyčaje, názory a city? – tomuto všetkému chcem a musím chcieť všade platnosti vyzískat', kde etnograficky siaham. [...] Nech nikoho nerozosmúti propadnutie. S padaním učíme sa chodiť.*“ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)]. Buďme verní. In *Národné noviny*, 12. apríla 1881, roč. 12, č. 43.

³¹ [HURBAN, Svetozár, (podľa RIZNER 1931, s. 180.)], Nálady a výhľady II. In *Národné noviny*, 16. novembra 1897, roč. 28, č. 262.

³² Tamže.

Vzťah kultúry, národa a štátu ako centrum politického sporu

Pôvodcom nízkej miery dôveryhodnosti vtedajšieho politického poriadku, ktorú Vajanský často artikuloval prostredníctvom svojich novinových príspevkov, sú podľa neho najmä parciálne záujmy a rozhodnutia centrálnych politických elít. Tie podľa neho nie sú ochotné v dostatočnej miere nevyhnutnej na zachovanie politickej stability štátu reálne liberalizovať vtedajší politický poriadok a zabezpečiť tak nielen formálnu (*de iure*), ale aj praktickú (*de facto*) možnosť občianskeho uvedomenia. Od jej úrovne sa totiž v jeho percepcii následne zväčšuje kvalita participácie na veciach verejných, a to bez ohľadu na národné špecifiká. V partikulárnom záujme vládnucich skupín je viditeľná snaha udržať si dominantnú mocenskú pozíciu bývalých privilegovaných skupín patriacich do stavovského národa, ktorého obsah podľa Vajanského odráža nesprávne chápanie cieľov politiky. Ich zámer realizovať spoločenskú integráciu na princípe kultúrnej hegemonie, ako aj prostriedky, cez ktoré sa ich program presadzuje, je pritom podľa neho nezlučiteľný so zásadami a praxou skutočných demokratických a k slobode vedúcich zriadení. Politika sa im stáva prostriedkom, ako upevniť svoje dovtedajšie postavenie založené na právach a výsadách *natio Hungarica* oproti ostatným skupinám obyvateľov monarchie. V tejto ich percepcii politiky sa vo svojej podstate odráža podľa Vajanského neliberálne chápanie politiky, kde politický oponent je automaticky reflektovaný ako nepriateľ. Takáto politika sa pritom vyznačuje ideovou náplňou, ktorej cieľom je marginalizácia až negácia oponenta, resp. jeho zničenie, keďže politický proces chápu ako hru s nulovým súčtom.³³ To je paralelne podľa Vajanského aj príčina celkového útlmu spoločenského a kultúrneho rozvoja vtedajšej spoločnosti, v ktorej sa pod tlakom mocensky dominujúcej skupiny redukuje politika na boj medzi reprezentantmi jednotlivých kultúrne definovaných národov a kde záujmy jedného národa sú stotožňované so záujmami celého štátu a kultúrne heterogénnej spoločnosti.³⁴

V tomto kontexte Vajanský tematizuje osvetový význam praktickej aktivity národoveckej society, ktorej pozitívne účinky sa realizujú, okrem politickej činnosti, aj

³³ O mocensky účelovom poňatí liberalizmu vtedajších maďarských elít píše napr. v stati: [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 168.)]. Abstraktné pochopy. In *Národné noviny*, 14. februára 1880, roč. 11, č. 19 a tiež v: [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 168.)]. Šablónový parlamentarismus. In *Národné noviny*, 21. decembra 1880, roč. 11, č. 150.

³⁴ „Skupeniny ľudstva, ktoré menujeme národami, sú vo večnom ruchu a boji, no je to nie len potrebné, ale i želané preto, lebo iba ruchom a pohybom možný je vývin a napredovanie, možné sú veľké výsledky ľudského umu. No i v ňadrách jednotlivých národov jestvujú boje: tam stránky, tam rozepre ideelné lebo osobné, tam theorie jedna druhú vytvárajúce, tam záujmy vrstiev v protive sa nachádzajúce. [...] No boj politický je boj ľudí povznesených, skoro by som povedal ľudí kavalirských, ktorý pri všetkom ohni nezabúdajú na pravidlá cti a vzdelaného obcovania. [...] U nás nie je tak. U nás boj politický berie na seba ráz boja čisto rasového, ktorého výsledkom je vyhubenie rasy skrze rasu... [...] Politický boj spojujú s bojom proti osobnému právu. Jestli niekto politicky vyzná sa byť Slovákom, utratil tým právo osobného jestvovania.“ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)]. Politický boj a právo osobné. In *Národné noviny*, 3. júna 1882, roč. 12, č. 64.

v ostatných kultúrnych prejavoch ľudu. Zo všetkých foriem za najefektívnejší spôsob šírenia národného povedomia považuje publikačnú činnosť v akomkoľvek žánri a s rôznorodosťou zamerania. Kultúrna činnosť vzdelancov tak mala napomáhať najmä prostredníctvom písaného slova k reprezentácii národnej individuálnosti, svojbytnosti, spolupatričnosti a formovaniu osobných mravných a politických postojov jednotlivcov. V tejto spojitosti pripomína, že: *„hlavná úloha slovenskej spisby politickej pozostáva v budení a rozhrievaní národného citu u nás samých. Myšlienka budí, idea zohrieva, duch krepký dáva smelosti, udržuje nádeje. Že národ náš neklesá [...] to zásluhou spisby! My vidíme, že jednotlivé idey, vyslovené vo spisbe, dostávajú celú malú históriu... [...] Veľkou pomocnicou politickej spisbe je i spisba nepolitická – u nás v prvej čiare naučná, belletristická a umelecká. Nie každý človek rád politisuje, no každý človek povznesenejších osnov (a takýto je každý presvedčený Slovák) rád myslí a požíva duševnú potravu; [...] Viac účasti, viac záujmu, viac sympatie žiadame u obecnstva. Bez sympatie čítajúceho obecnstva kulhá spisba nepolitická, táto znamenitá pomoc v živote národnom. Ona doplňuje, obľahčuje úlohy politickej spisby... [...] ona upevňuje povedomie, [...] vplýva ethicky na spoločnosť, robí česť jazyku... [...] Tak zdá sa, že čo nám zachoval náš biedny ľud svojou nepovedomou húževnatosťou, svojim konservatizmom familiárnym [...] reč, národnosť totiž a slovenského ducha, že to má zachovať, pestovať a vyvíňovať spisba v časiach politického bezsilia... [...] Bárs by sme takto spisbou pripravili pôdu budúcej slovenskej spisbe politickej, ktorej šťastnejší orgán nebude už politiku len písať, ale i robiť. [...] Verejné účinkovanie, podávanie pomocnej ruky ľudu, vplývanie na jeho obecné, hospodárske pomery je iste želateľné, je základom nášho bytu; to ale nevytvára starosť o spisbu našu, politickú i nepolitickú, ba je integrujúcou čiastkou toho verejného účinkovania.“*³⁵ Ak teda vláda nekoná v zmysle zlepšenia občianskych schopností obyvateľov a všeobecných podmienok ich života, vyplýva z toho dodatočná úloha pre vzdelancov, aby vytvárali intenzívnejší tlak na vládu v zmysle zlepšenia tohto stavu.³⁶ Na druhej strane národná elita má vyvíjať neustálu prakticky orientovanú činnosť, ktorej výsledky by mali v spomínanej súvislosti suplovať nefunkčnosť štátnych inštitúcií napríklad cez zriaďovanie kultúrno-vzdelávacích spolkov. Prostredníctvom ich pôsobenia Vajanský projektuje zlepšenie vzdelanostnej úrovne ľudu, ktorá je predpokladom hospodárskej a politickej emancipácie.³⁷ Nevzdelanosť ľudu, pasivita

³⁵ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)]. Úlohy spisovnej činnosti II. In *Národné noviny*, 10. júna 1882, roč. 13, č. 67. V tomto kontexte je zaujímavé, že práve dôraz na rozvoj literatúry ako nástroja rozvoja národného povedomia môžeme nájsť u väčšiny slovenských vzdelancov, aj tých, ktorí sa vyhranili proti štúrovskému prístupu a zastávali neromantický koncept národa, ako napríklad Jonáš Záborský. Bližšie pozri KRIŠTOF, Pavol. Romantický a neromantický nacionalizmus L. Štúra, J. Záborského a Š. Launera. In MARTINKOVIČ, Marcel (ed.) *Idey a vývoj slovenského národovtorného myslenia*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku; Trnava : Filozofická fakulta v Trnave, 2011, s. 111, 117.

³⁶ HURBAN, Svetozár. Osudná malátnosť. In *Národné noviny*, 17. júla 1873, roč. 4, č. 84.

³⁷ „Prameňom všetkého úpadku nášho ľudu sú – protiprirodny a prevrátený spôsob výchovy mládeže. [...] Z predneseného úloha každého priateľa ľudu je jasná. Z jednej strany použitím ústavného práva účinkovať na

a neschopnosť participácie na správe vecí verejných je príčinou jeho bezbrannosti napr. proti úžere a ďalším negatívnym nástrahám modernizácie. Idealistický koncept politiky ako služby zastrešený ideou spoločného dobra sa u Vajanského odráža okrem altruistických aktivít národovcov konajúcich v prospech ľudu aj v jeho reflexii podstaty štátu ako entity, ktorá má organicky integrovať a zabezpečovať záujmy všetkých obyvateľov. Štát má ako mocenská inštitúcia garantovať rovnoprávnosť a zohľadňovať záujmy čo najširšieho spektra obyvateľstva a nie len jeho politicky a kultúrne vymedzenej časti. Štát ako politicko-právna jednotka a prostriedok na harmonizáciu záujmov jednotlivých kultúrne definovaných národov je v tomto zmysle charakterizovaný napríklad v stati s rovnomenným názvom *Štát*. V nej okrem iného píše: „Dnes štát nesmie byť konštrukciou umelou, steoretisovanou, ale stavbou na prirodzených, reálnych základoch položenou. V Uhorsku prirodzené základy, mohutné kvádre sú národy a nie národ. Kto tieto kvádre obíja, drví [...] oslabuje štát a ničí jeho jediné pevné základy. Najprv sú národy, potom príde štát. Národy nejestvujú k vôli štátu, ale štát má jestvovať a slúžiť národom.“³⁸ Existencia národnej plurality, pokiaľ je prítomná v štáte, ktorý garantuje všetkým kultúrne definovaným národom rovnaké práva a povinnosti (t. j. rovnoprávnosť v súvisi s používaním materinského jazyka v úradnom styku, v možnosti získať vyššie vzdelanie v materinskom jazyku v kontexte širšej kultúrnej autonómie atď.), je, samozrejme, Vajanským vnímaná ako pozitívna a prínosná pre všetky zainteresované subjekty. Idea organicky spätnej kultúrnej heterogenity je v takomto význame garantovania širokej kultúrnej autonómie reflektovaná ako prínos spoločenského a štátneho rozvoja a nie riziko ohrozujúce štátnu integritu. Tento pôvodne štúrovský náhľad jednoty v rôznorodosti bližšie popisuje napríklad aj v článku *Štát a národnosť*. Národnú a kultúrnu odlišnosť zastrešenú integrujúcim obsahom vlastenectva považuje za aspekt vedúci k dynamickejšiemu spoločenskému pokroku a kultivácii mravov v kontexte upevňovania hodnôt tolerancie a vzájomného rešpektu. Ako vzor úspešnej realizácie tohto modelu koexistencie kultúrne heterogénnych skupín v jednom štátnom útvare uvádza Severnú Ameriku. „*Etnografická rozmanitosť – píše ‚Kievlianin‘ – nie je zlom, ale dobrodením pre štát, lebo rozmanitosť náhľadov, charakterov, kultúrnych podmienok, náklonností prináša bohatstvo síl, ktoré práve tak osožia štátu a jeho kultúrnemu pokroku, ako rozmanitosť pôdy... [...] Neobyčajný vývin Severnej Ameriky podmienený je z veľkej časti tým, že Spojené Štáty vedely čerpať z tých najrozmanitejších národov, dávajúc každej národnosti úplnú slobodu. Rozdielnosť národných elementov obohacuje, jednotvárnosť, násilím dosiahnutá, umŕtvi štát.* [...] *Ved'*

---

zákonodarstvo a vládu [...] z druhej strany pričiňovať sa a pracovať, aby ľud nechodil do takých peleší a aby sa postaral o založenie poriadnych miestností pre vyrazenie, poučenie, občerstvenie a odpočinutie. Spolkovitosťou mnoho dá sa docieľiť. Česko môže nám slúžiť v tomto ohľade za príklad. [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 169.)]. K obrane ľudu. In *Národné noviny*, 12. septembra 1882, roč. 13, č. 107.

³⁸ HURBAN, Svetozár. Štát. In *Národné noviny*, 8. mája 1891, roč. 22, č. 61.

všetky výsledky národnej kultúry a vzdelanosti zaostávajú v rukách tohože štátu a tvoria i jeho bohatstvo, jeho imanie.“³⁹ Národná existencia podľa Vajanského predchádza štátnosti. Národná existencia je preto nadradená štátu, ktorý má byť len nástrojom pri zabezpečovaní existenčných potrieb kultúrne definovaných kolektív. Štátnosť tak nezískava u Vajanského primát ani ako hlavný cieľ dejinného vývoja národa. Ide o zásadný rozdiel v porovnaní so Štúrovou interpretáciou vzťahu štátu a národa. Napríklad v spomínanom diele *Slovanstvo a svet budúcnosti*, kde bol štát reflektovaný nielen ako významný faktor podmieňujúci existenciu a rozvoj národa, ale aj cieľ jeho dejinného vývoja. V tomto bode vzťahu kultúry, národa na jednej strane a štátu ako formy spoločenskej organizácie a mocenskej inštitúcie na druhej sa tiež prejavuje Vajanského primordialistické chápanie národa. Jeho podstata tkvie v konštatovaní vždy prítomnej národnej existencie v dejinách, či vo forme uvedomelej, alebo implicitnej, ktorá sa vyvíja napriek premenám spoločností a zmenám v povahe a štruktúre politického poriadku. Z tohto dôvodu považuje za deštruktívnu politiku, ktorá medzi štátom a národmi vytvára ilúziu neprekonateľnej hranice, keďže podstatu národnej existencie nachádza v kvalitatívnom rozvoji kultúry aj za pomoci štátnych inštitúcií ako dôležitého prostriedku vytvárajúceho rámec „národobuditeľskej“ činnosti.⁴⁰

Paradoxom Vajanského politického myslenia je, že na jednej strane v publicistike formálne obhajuje tézu organického poňatia štátu, multietnického vlastenectva a tézy slobody a tolerancie vo verejnom diskurze, ale na druhej strane systematicky spochybňuje legitimitu a zmysluplnosť vnútornej politickej rôznorodosti pri voľbe stratégie realizujúcej program národnej emancipácie Slovákov. Jeho prejav a verejné vystupovanie bolo založené na úsilí vybudovať si výnimočné a nepochybniteľné postavenie v rámci národného hnutia spôsobom, ktorý prakticky spochybňoval myšlienkovú koherenciu a integritu jeho politických názorov. Vajanského argument, ktorým zdôvodňuje tento holistický postoj v rámci formovania slovenského národného povedomia, však nie je v slovenskom politickom diskurze nový. Obdobne ako štúrovci používa na odôvodnenie tejto programovej požiadavky konštatovanie bytostného národného ohrozenia. Tejto skutočnosti sa podľa neho dá čeliť iba v prípade zachovávanía národnej jednoty, ako v programových cieľoch, tak aj stratégiách, keďže v princípe ide o duchovnú záležitosť. „*Jestli pochopujeme svoje veci len trochu umne*

---

³⁹ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 182.)]. Štát a národnosti. In *Národné noviny*, 19. októbra 1898, roč. 29, č. 239.

⁴⁰ Vajanský v tejto súvzťažnosti pripomína, že niektorí politici a myslitelia „*medzi štátom a národnosťami v theorii i praktike rozovrelí priepasť, ustanovili ľubovoľne, že jedno vytvára sa druhým napriek tomu, že historia učí cele niečomu inému, a keby národnosti v prešlosti naozaj byly antithesou štátu, už by ho dávno nebolo. Lebo národnosti byly odjakživa jednako mocné, a štát neraz bol tak slabý, že ho ani vidno nebolo, a predlžily mu jestvovanie jedine národnosti. [...]* Ostatne nie národy sú pre štát, ale štát je tu pre národy.“ Tamže.

a pravidelne chceme zachrániť život svoj, vtedy je aspoň chybou trieštiť sa na zlomky a špeciality. Vtedy je aspoň chybou zanášať sa s otázkami, trebárs úctyhodnými pre ľudstvo dôležitými, interessantnými, módnymi. Zanášať sa môžeme s nimi v svoj svobodný čas... [...] Ale pri našich terajších pomeroch, pri tom kolosálnom tlaku, ktorý nám ide na život, jedinou pravdive silnou otázkou je zachránenie našej národnosti, nášho jazyka! [...] Národnosť a jazyk sú veci duchovné, a tak príbuzné tomu ‚ligamen cum Deo‘, tomu spojeniu sa s Bohom, jedným slovom latinským tomu: ‚religio‘. Sú príbuzné, sú spolu k večnému, najvyššiemu. Sú nevyhnutné pomôcky v ekonómii ľudského duševného spasenia. A preto jediná silná otázka našich smutných dní je otázka zachránenia, obhájenia, prízvukovania práv národných, vydobytia cti našej slovenskej národnosti, nášmu slovenskému jazyku. Všetko čo konáme, má byť namierené k tomuto cieľu. [...] Každá rozumná, vedecká, hospodárska činnosť je vítaná ale len v tom znaku! In hoc signo! Ale prekliate je každé trieštie sa na zlomky a špeciality [...]“.⁴¹ Paralelnou súčasťou tejto národnoemancipačnej stratégie je tak aj odmietnutie cudzích politických a kultúrnych vplyvov, ktoré zabraňujú podľa Vajanského duchovnému a kultúrnemu rozvoju ľudu.⁴²

Prítomnosť tohto myšlienkového rozporu v selektívnom uplatňovaní princípov plurality, slobody a tolerancie na vonkajšie a vnútorné pomery v konečnom dôsledku tiež pozitívne neprispela k formovaniu národného povedomia ľudu. Dôvodom bolo, že priveľkým dôrazom na význam elít a autority v národnoemancipačnom procese pôsobili jeho prejavy obmedzujúco na slobodný rozvoj tých skupín slovenských intelektuálov, ktorí nezdialali tento tradičný, monocentrický koncept rozvoja národnej individuálnosti.

Záver

Vo vybraných Vajanského textoch, ktoré dokumentujú jeho vnímanie a úzke prepojenie významu jazyka, kultúry a politiky, sa okrem primordialistického chápania národnej existencie paralelne zviditeľňuje aj jeho holistický koncept. Uvedené vybrané aspekty Vajanského politického myslenia v „národobuditeľských“ úvahách sú dešifrovateľné najmä v pasážach, ktoré zdôrazňujú potrebu zachovania národnej jednoty v národnoemancipačnom úsilí a akulturačnú úlohu národnej elity ako reprezentanta záujmov ľudu. Vzostup národa ako subjektu dejín je vo Vajanského optike možný iba za prítomnosti vlastnej aktivity najskôr na úrovni národnej uvedomelej inteligencie zameranej na akulturáciu ľudu, t. j. do vnútra národnej society. Súčasťou Vajanského

⁴¹ [HURBAN, Svetozár (podľa RIZNER 1931, s. 183.)]. Jediná silná otázka. In *Národné noviny*, 19. júna 1900, roč. 31, č. 70.

⁴² „A my, v takomto stave, máme trieštiť sa duchovne, máme toľstovčiť, humanisničiť, internacionálničiť, feminisničiť, kozmopolisničiť, jedným slovom blbáriť na cudzí lad a sklad? [...] Už mnoho zlého narobily cudzie, nenašské prúdy, zanelo u nás všetko, životná tepna slabo bije.“ Tamže.

„národobuditeľského“ plánu sú však, aj napriek deklarovanému pozitívnemu vzťahu k myšlienke jednoty v mnohosti, tolerancie a diskurzívneho poňatia politiky, prejavy smerujúce k autoritárskemu spôsobu reprezentácie národných záujmov a kultúrnemu izolacionizmu. Tieto spôsoby sú často legitimizované snahami o čo najskoršie zavŕšenie vertikálnej a horizontálnej národnej integrácie.

Súčasťou tohto prístupu sa tak zároveň stáva zámer minimalizovať dosah neslovanských vplyvov a tak zdynamizovať proces formovania slovenskej národnej identity. Na tento aspekt kultúrneho a ideologicky motivovaného izolacionizmu v kontexte del'by kultúry na našu a importovanú, našskú, pôvodnú a módnu, cudziu a v súvislosti s jej selektívnym reflektovaním len pozitívnych alebo len negatívnych dôsledkov mal, samozrejme okrem iných faktorov, dosah aj dobový vnúropolitický a zahraničnopolitický vývoj a autorita myšlienok Ľudovíta Štúra. Napriek pozitívnemu vkladu S. H. Vajanského do rozvoja slovenskej literatúry však najmä pre vyššie načrtnuté skutočnosti môžeme označiť dôsledky jeho politickej publicistiky cez prezentovaný typ ideologického redukcionizmu predovšetkým na rozvoj slovenského politického myslenia za negatívne. Ambivalentnosť Vajanského novinárskej činnosti sa prejavuje najmä v praktických dôsledkoch jeho politickej publicistiky na vývoj slovenského politického diskurzu. Zmienené konštatovanie opierame tiež o spôsob, akým prezentoval svoje názory a polemizoval so svojimi oponentmi aj vo vnútri slovenského národnoemancipačného hnutia. Jeho koncepcia národného elitizmu následne viedla k upevňovaniu ideologicky motivovaného kastovníctva v rámci slovenskej inteligencie a prehlbovala tak politickú polarizáciu medzi slovenskými vzdelancami. Vajanského publicistika aj prostredníctvom statí uverejnených v *Národných novínach* je ďalším z dôkazov, že vývoj slovenského politického myslenia sa vyznačoval nekontinuitnosťou, ruptúrovitosťou, keďže v ideovej a praktickej činnosti nenadviazal na úsilie o rozvoj slovenskej kultúry na báze pôvodnej Štúrovej tézy myšlienky *jednoty v mnohom*. Vajanského chápanie vzťahu nadradenosti celku oproti časti v národnom kontexte podmienené politickým zámerom elity, ktorému sa musí všetko podriaďovať, úplne poprelo pluralistickú koncepciu rozvoja kultúry na báze rešpektovania individuálnych práv a rozvoja ľudských potencialít smerom k slobodne sa rozhodujúcemu subjektu.

Vajanského primordializmus, elitizmus a holizmus v spojitosti so snahou rozšíriť a zdynamizovať činnosť národného hnutia z tohto dôvodu nevedol ku krátkodobému zlepšeniu a očakávaným pozitívnym výsledkom národnoemancipačnej činnosti slovenskej inteligencie. Postupne sa jeho myslenie stalo hlavným reprezentantom konzervatívneho prúdu v slovenskom politickom myslení, ktoré napriek deklarovanému úsiliu o rozvoj kultúrnych a politických aktivít v rámci národoveckej komunity odmietlo

bez podmienok tolerovať jeho slobodný rozvoj. Týkalo sa to najmä tých členov, ktorí nechceli akceptovať prítomnosť ideologickej uniformity a nespochybniteľnej autority vybraných predstaviteľov slovenského národného hnutia, stotožňujúcich sa s jediným správnym náhľadom na stratégiu zabezpečenia práv slovensky hovoriaceho ľudu.

Cituj:

MARTINKOVIČ, Marcel: Kultúra a národ v politickom myslení Svetozára Hurbana Vajanského. Analýza ich vzťahu vo vybraných článkoch Národných novín. In *Forum Historiae*, 2013, roč. 7, č. 2. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Marcel Martinkovič, PhD. je vedecko-pedagogickým pracovníkom na Katedre politológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity a spolupracovníkom Filozofického ústavu SAV. Špecializuje sa na výskum slovenského politického myslenia najmä v 19. storočí v kontexte formovania a vývoja národotvornej ideológie. Je editorom a spoluautorom kolektívnej monografie *Idey a vývoj slovenského národotvorného myslenia v 19. storočí*. Krakow : Towarzystwo Słowaków w Polsce a FF TU, 2011. V súvislosti s otázkami vývoja slovenského politického myslenia je autorom niekoľkých štúdií ako napríklad *Ideový prínos Novej školy do národotvorného myslenia*. In *Filozofia* roč. 59, 2004, č.10; *Idea slovanskej vzájomnosti v interpretácii predstaviteľov Novej školy*. In *Filozofia* roč. 60, 2005, č.10; alebo *Idea vlastenectva verzus národná individuálnosť v provládnom politickom prístupe*. In *Filozofia* roč. 61, 2006, č.10.

Viac: <https://sites.google.com/site/katpoltt/ucitelia/marcel-martinkovic>